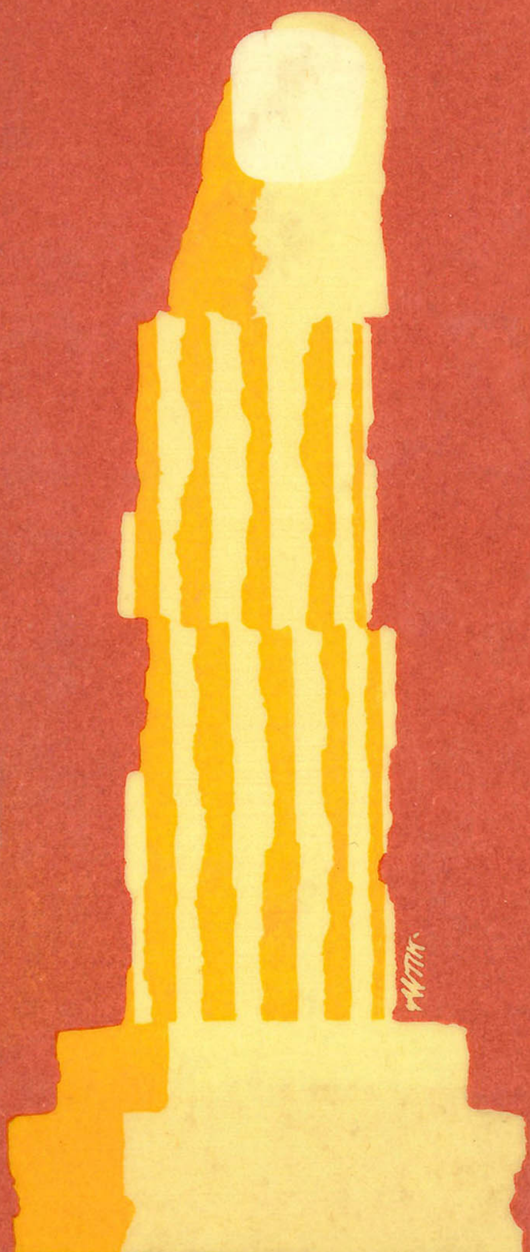
Herakleitos
Yksi ja sama

Aforismeja
Suomentanut
Pentti Saarikoski

Herakleitos • Yksi ja sama

»Efesolainen Herakleitos, Blosonin poika, tai toisten mielestä Herakonin poika, jonka elämän kukoistuskausi sattui kuudennenkymmenennenyhdeksännen olympiadin aikaan (n. 540–480), järkytti minua ensimmäisen kerran viitisentoista vuotta sitten, kun uskonnollisväritteinen, Sören Kierkegaardilta paljon lainannut nuorukaisenajatteluni pirstaantui. Herakleitosta pidetään yhtenä dialektisen materialismin varhaisimmista edelläkävijöistä, ja sen paikan hän sai myös minun kehityksessäni. Herakleitoksen rohkea rationalismi ja radikalismi teki minuun lähtemättömän vaikutuksen, ja nyt olen valmis jakamaan myös hänen vanhuutensa pettymyksen ja vihastuksen. . . . Ihmisen tietomäärä on kahdessa ja puolessa tuhannessa vuodessa kasvanut valtavasti, mutta hänen viisautensa tai älykkyytensä ei lainkaan. Herakleitos on ajankohtainen ajattelija ja julistaja, nimenomaan nyt kun anti-intellektualismi, dogmatismi ja kaikkinainen romantiikka taas on vaatimassa osaansa.»

Pentti Saarikoski

otava 1008

Delfiinikirjat *Otava*

Herakleitos

Yksi ja sama

Delfiinikirjat

Herakleitos

Yksi ja sama

AFORISMEJA

SUOMENTANUT
PENTTI SAARIKOSKI

Helsingissä
Kustannusosakeyhtiö
Otava

Kustannusosakeyhtiö Otavan laakapaino
Keuruu 1971

Hän vetäytyi Artemiin temppeliin ja pelasi lasten kanssa noppaa; kun efesolaiset piirittivät hänet, hän sanoi: »Mitä te kurjat siinä pällistelette? Eikö tämä muka ole parempaa tekemistä kuin teidän kanssanne hoitaa valtion asioita?»

Kerrotaan Euripideen antaneen Herakleitoksen kirjan Sokrateen luettavaksi ja kysyneen sitten: »Miltä tuntuu?» Sokrates oli vastannut: »Se minkä ymmärsin on hienoa; luultavasti myös se mitä en ymmärtänyt.»

Tässä selitettyä lakia kykenemättömiä ymmärtämään ovat ihmiset aina, sekä ennen kuin ovat sen kuulleet että sitten kun ovat kerran sen kuulleet; vaikka kaikki tämän lain mukaisesti tapahtuu ovat ihmiset kuin eivät olisi mitään kohdanneet kohdatessaan sanat ja teot kuten minä ne esitän, kunkin oman laatunsa mukaan eritellen ja sanoen miten on. Mutta toiset ihmiset eivät tajua mitä herättyään tekevät samaten kuin eivät tajua mitä nukkuessaan tekivät.

Siksi on seurattava yhteistä; laki on yhteinen mutta useimmat elävät kuin heillä olisi oma ymmärrys.

Auringon koko: miehenjalan leveys.

Jos onni olisi ruumiin nautinnoissa, pitäisi sanoa onnelliseksi karjaa kun se löytää apilasta syödäkseen.

Puhdistavat itsensä verestä tahrimalla itsensä verellä, ikään kuin mutaan astumalla puhdistuisi mudasta. Hullunahan pidettäisiin sitä jonka näin nähtäisiin tekevän. Sitten he rukoilevat näitä jumalankuviaan, mikä on kuin puhelisi talojen kanssa, sillä he eivät tiedä sen enempi jumalista kuin sankareistakaan millaisia nämä ovat.

Aurinko joka päivä uusi.

Jos kaikki olevat muuttuisivat savuksi, nenä ratkaisisi.

Vastaanhangoitteleva yhteensopiva, niistä mitkä pyrkivät eri suuntiin syntyy kaunein harmonia.

Aasit valitsevat silpun ennen kuin kullan.

Liitoksessa kokonainen ja ei-kokonainen, yhdistetty erotettu, sopusointu riitasointu, ja kaikista yksi ja yhdestä kaikki.

Kaikki nelijalkaiset ajetaan laitumelle piiskalla.

Niiden ohitse jotka astuvat samaan virtaan juoksevat uudet ja uudet vedet alati.

Siat pitävät enemmän liasta kuin puhtaasta vedestä.

Kaikki yökulkijat, maagikot, bakkhantit, menadit, mystit: ihmisten harjoittamina pyhät menot ovat epäpyhiä.

Ellei olisi Dionysoksen kunniaksi kun he kulkueessa kulkevat ja miehen elimelle hymniä laulavat, se olisi täysin siveetöntä; sama kuitenkin on Haades kuin Dionysos, jonka kunniaksi he riehuvat ja juhliaan viettävät.

Miten piiloutua siltä joka milloinkaan ei laske?

Eivät ymmärrä näitä asioita monet, vaikka joutuvatkin niiden kanssa tekemisiin, ja opittuaan eivät käsitä jos kohta luulevatkin.

Jos ei odota, ei löydä odottamatonta, sillä se on löytymätön ja luoksepääsemätön.

Ihmisiä jotka eivät osaa kuunnella eivätkä puhua.

Synnyttyään haluavat elää ja hyväksyvät kohtalonsa; jälkeensä jättävät lapsia kohtalon armoille.

Kuolemaa on minkä valveilla näemme; minkä nukkuessamme, unta.

Kullan etsijät kaivavat paljon maata löytämättä paljon mitään.

Eivät tietäisi edes oikean nimeä ellei vääryyksiä olisi.

Jumalat ja ihmiset arvostavat sodassa kaatuneita.

Parempi kuolema saa paremman palkan.

Yöllä ihminen sytyttää itselleen tulen, koska hänen silmiensä valo on sammunut; eläessään hän unessa on lähellä kuollutta, valveilla lähellä nukkuvaa.

Kuoltua kohtaa ihmisiä sellaista mitä eivät odota eivätkä oleta.

Se minkä kaikkein uskottavimmatkin tajuavat ja mistä he kiinni pitävät, on pelkkää uskottelua, mutta kosto kohtaa valheiden sepittäjät ja väärät todistajat.

Parhaat miehet eivät muuta tavoittele kuin kuolematonta kunniaa kuolevien mielessä. Enemmistö tyytyväistä kuin hyvinsyötetyt elikot.

Tätä maailmanjärjestystä, kaikille samaa, ei tehnyt kukaan jumalista eikä kukaan ihmisistä, vaan se on aina ollut ja on ja tulee olemaan ikuisesti elävä tuli joka mittansa mukaisesti syttyy ja mittansa mukaisesti sammuu.

Tulen muutokset: ensin meri ja sitten merestä toinen puoli maata ja toinen tulihöyryä; maa liukenee mereksi ja säilyttää mittansa saman lain mukaisesti joka vaikutti ennen kuin se muuttui maaksi.

Yksi on ainoa viisas, se joka haluaa ja ei halua itseään sanottavan jumalaksi.

Laki on sekin että noudattaa yhden tahtoa.

Ymmärtämättä kuultuaankaan muistuttavat kuuroja; heihin sopii sanonta 'poissa tosin läsnä'.

Ihmisten jotka rakastavat viisautta täytyy perehtyä moneen asiaan totisesti.

Sieluille kuolemaksi muuttua vedeksi, vedelle kuolemaksi muuttua maaksi; maasta tulee vesi, vedestä sielu.

Linnut peseytyvät tomussa tai tuhkassa.

Prienessä syntyi Bias Teutamoksen poika, jota voi kunnioittaa toisin kuin muita.

Paljon tietäminen ei tiedä viisautta; olisivathan silloin olleet viisaita Hesiodos ja Pythagoras samaten kuin Ksenofanes ja Hekataios.

Yksi on viisaus, ymmärtää ajatus joka kaiken kautta ohjaa kaikkea.

Homeros ansaitsee tulla heitetyksi ulos kilpailuista ja piestyksi ja samoin Arkhilokhos.

Itsekorotus on pikemmin sammutettava kuin tulipalo.

Kansan on puolustettava omaa lakiaan kuin kaupunginmuuria.

Sielun ääriä ei löydä vaikka kulkisi kaikki tiet; niin syvä on sen laki.

Luuloviisaus on kaatumatauti.

Älkäämme mitään otaksuko kun kyseessä ovat tärkeimmät asiat.

Jousta sanotaan elämäksi, kuoleman se aiheuttaa.*

Yksi mies minulle on kymmenentuhatta jos miehistä parhain.

Samaan virtaan astumme emmekä astu, me emmekä me.

* Muuallakin kuin tässä käyttää Herakleitos sanaleikkejä; mutta tämä vaatii selityksen: kreikankielessä *biós* = jousi, *bíos* = elämä. Suom. huom.

Kun on kuunnellut ei minua vaan lakia, viisasta on myöntää kaiken olevan yksi.

Eivät ymmärrä miten siinä missä vedetään eri suuntiin ollaan sopusoinnussa: vastahakoinen harmonia kuten jousessa ja lyyrassa.

Aika lapsi leikkivä, kuninkuus lapsen kädessä.

Sota on kaiken isä, kaiken kuningas, toiset se osoittaa jumaliksi toiset ihmisiksi, toisista tekee orjia toisista vapaita.

Näkymätön liitos näkyvää vahvempi.

Minkä voi nähdä kuulla saada tietoon: sitä minä eniten arvostan.

Ihmiset erehtyvät näkemästään, kuten Homeroskin, joka sentään oli kaikista kreikkalaisista viisain; hänet erehdyttivät täitään tappavat pikkupojat sanomalla: 'Mitkä näimme ja saimme kiinni, ne jätämme; mutta ne joita emme nähneet emmekä saaneet kiinni, ne viemme mukanamme.'

Niin monille Hesiodos muka opettaja: luulevat hänen tietävän kaiken, vaikkei hän ymmärtänyt päivästä ja yöstä että ne ovat yksi.

Lääkäritkin leikkaavat ja polttavat ja vaativat siitä vielä maksunkin, vaikka eivät ansaitsisi, sillä yhtä paljon kipua he aiheuttavat kuin sairauskin.

Vanutustukille tie suora ja kiertävä yksi on ja sama.

Tie ylös alas yksi ja sama.

Merivesi on puhtainta ja likaisinta, kaloille juotavaa ja elämänehto, ihmisille juotavaksi kelpaamatonta ja tuhoisaa.

Kuolemattomat kuolevia, kuolevat kuolemattomia; tämä elää tuon kuolemaa, tuo kuolee tämän elämää.

Kun se on siellä, ne nousevat sen luokse, ja niistä tulee valppaita vartijoita eläville ja kuolleille.

Salama ohjaa maailmaa.

Puute ja kylläisyys.

Tultuaan tuli seuloo ja laskee valtansa alle kaiken.

Jumala: päivä yö, talvi kesä, sota rauha, kylläisyys nälkä, mutta muuttuu niin kuin tuli sekoittuessaan hajusteisiin ja nimitetään mieltymysten mukaan.

Lasten leluja ihmisten mielipiteet.

Ajateltava sitä joka ei tiedä minne tie vie.

Laista, johon he ovat mitä läheisimmässä kosketuksessa, he ovat erossa, ja päivittäin kohtaamansa asiat he kokevat vieraiksi.

Ei pidä toimia ja puhua kuin unissaolijat, kuin vanhempiensa lapset.

Nekin jotka nukkuvat ovat vaikuttajia ja osallistuvat maailman tapahtumiin.

Tuli elää maan kuolemaa, ilma elää tulen kuolemaa; vesi elää ilman kuolemaa, maa veden.

Sieluille on nautinnoksi, eli kuolemaksi, kastua; me elämme sielujen kuolemaa, ne meidän kuolemaamme.

Ihmisluonnolla ei ole tietoa, jumalaisella on.

Mies on lapsi jumalan rinnalla kuten poika miehen.

Pitäisi tietää että sota on yhteinen tekijä ja oikeus taistelua, ja kaikki syntyy taistelusta ja välttämättömyyden pakosta.

Pythagoras suunpieksäjien edelläkävijä.

Muuttuen lepää.

On väsyttävää aina palvella ja totella samoja.

On raskasta taistella intohimoa vastaan: minkä se haluaa, sen se ostaa sielun hinnalla.

Epäuskon takia jää tajuamatta enin jumalaisesta.

Typeryksen panee jokainen uusi teoria hyppimään innostuksesta.

Yksi ja sama on elävä ja kuollut, ja valvova ja nukkuva, ja nuori ja vanha; sillä tuo on muututtuaan tämä, ja tämä muututtuaan on tuo.

Valveilla olevilla yksi yhteinen maailma, mutta nukkuessaan jokainen kääntyy omaan maailmaansa.

Kaikki vaihtuu tulta vastaan ja tuli kaikkea vastaan niin kuin tavara kultaa ja kulta tavaraa vastaan.

Ei ole mahdollista astua kahta kertaa samaan virtaan, sillä kaikki koko ajan hajoaa ja yhdistyy ja lähenee ja loittonee.

Pauhaavalla suulla julistaa Sibylla naurutonta ja koristelematonta ja voitelematonta sanaa, tuhannen vuoden taakse jumalan kautta.

Herra jonka oraakkeli on Delfoissa ei puhu eikä salaa vaan antaa vihjeen.

Aurinko ei ylitä mittaansa; raivottaret, oikeuden palvelijat keksisivät sen.

Parempi peittää tietämättömyytensä.

Suurempi syy heittää menemään ruumiit kuin lanta.

Koirat haukkuvat sitä mitä eivät tunne.

Haadeksessa sielut tajuavat haistamalla.

Jos ei olisi aurinkoa, niin muista tähdistä riippuen olisi yö.

Auringosta riippuvat vuoden ajat ja muutokset.

Etsinyt itseäni.

Silmät korvia luotettavammat todistajat.

Jumalalle kaikki asiat kauniita ja hyviä ja oikeita, mutta ihmiset ovat ruvenneet pitämään noita vääriná näitä oikeina.

Alku ja loppu yksi ja sama ympyrän kehällä.

Heillä älyä tai ymmärrystä? Runonlaulajia uskovat ja opettajana pitävät kansaa, tietämättä että 'enemmistö huono, harvat hyviä'.*

Homeros oli tähtientutkija.

Hesiodos ei tiennyt että jokainen päivä on luonnoltaan samanlainen.

* Sitaatti lienee aikaisemmin mainitulta Prienen Biakselta.

Huonoja todistajia silmät ja korvat ihmisille, jotka eivät niiden todistusta ymmärrä.

Niin monien esityksiä kuin olen kuullutkin, kukaan heistä ei ole päätynyt siihen että se mikä on viisasta on kaikesta erillään.

Jos ihmiset saisivat kaiken haluamansa, heidän ei olisi parempi.

Sairaus tekee terveyden miellyttäväksi ja hyväksi, nälkä kylläisyyden, väsymys levon.

Käyttää järkeään on suurin hyve, ja viisautta on puhua totta, kuunnella luontoa ja toimia sen mukaisesti.

Ajattelukyky kaikille yhteistä.

Sen joka haluaa järkevästi puhua on tukeuduttava siihen mikä kaikille on yhteistä, kuten yhteiskunnan on tukeuduttava lakiin, ja sitäkin lujemmin; sillä kaikkia inhimillisiä lakeja ravitsee tämä yksi jumalainen, se hallitsee niin pitkälle kuin tahtoo ja riittää kaikkeen ja ylikin.

Sielulla on oma lakinsa, joka kartuttaa itse itseään.

Kaikilla ihmisillä on kyky tuntea itsensä ja ajatella järkevästi.

Mies kun on juopunut, silloin häntä hoipertelevaa kuljettaa keskenkasvuinen poika, eikä hän tiedä minne on menossa, sillä hänen sielunsa on vetinen.

Kuiva sielu viisain ja paras.

Se mikä ihmisessä on, koituu hänen kohtalokseen.

Aamun ja illan rajat ovat Karhu ja Karhua vastapäätä taivaanjumalan Zeun rajapyykki.

Kaikki täysi-ikäiset efesolaiset vetäkööt itsensä hirteen ja jättäkööt kaupungin poikasten hoitoon, sillä he karkottivat parhaan miehensä, Hermodoroksen, sanoen: 'Meistä älköön kukaan olko muita parempi, tai jos on niin olkoon sitä jossakin muualla.'

Luonto pyrkii piiloutumaan.

Kauneinkaan maailmanjärjestys ei heille muuta ole kuin miten sattuu kasattu tunkio.

Sekajuomakin hajoaa ellei sitä sekoita.

Älköön vauraus väistykö luotanne, efesolaiset, sillä näin teidän kelvottomuutenne paljastuu.

Kylmä lämpenee, lämmin kylmenee, kostea kuivuu, kuiva kostuu.

Jälkilause

»Efesolainen Herakleitos, Blosonin poika, tai toisten mielestä Herakonin poika, jonka elämän kukoistuskausi sattui kuudennenkymmenennenyhdeksännen olympiadin aikaan», järkytti minua ensimmäisen kerran viitisentoista vuotta sitten, kun uskonnollisväritteinen, Sören Kierkegaardilta paljon lainannut nuorukaisenajatteluni pirstaantui. Herakleitosta pidetään yhtenä dialektisen materialismin varhaisimmista edelläkävijöistä, ja sen paikan hän sai myös minun kehityksessäni. Herakleitoksen rohkea rationalismi ja radikalismi teki minuun lähtemättömän vaikutuksen, ja nyt olen valmis jakamaan myös hänen vanhuutensa pettymyksen ja vihastuksen: ». . . laki on yhteinen mutta useimmat elävät kuin heillä olisi oma ymmärrys.» Sitä järkeä mikä ihmisillä on he eivät kuuntele. Herakleitokselle ei julkisuudesta, poliittisesta toiminnasta vetäytyminen suinkaan ollut pakoa todellisuudesta, vaan pakoa todellisuuteen, sen ajatuksen ymmärtämiseen »joka kaiken kautta ohjaa kaikkea». Tätä ajatusta hän sanoo *logokseksi,* jonka olen suomentanut »laiksi», koska en parempaakaan vastinetta keksinyt. Mitään täsmällistä merkitystä sanalla ei voi ollakaan, koska se tarkoittaa tuntematonta

tekijää, kristittyjen kielellä Jumalaa (jolla ei ole nimeä).

Suomennosten pohjana on ollut Hermann Dielsin *Fragmente der Vorsokratiker.* Kaikki sellaiset fragmentit, joiden alkuperästä ei ole epäselvyyttä, ovat mukana; parafraasit olen jättänyt pois, ja hyvin harvassa tapauksessa olen lisännyt jonkin selittävän sanan. En ole halunnut vesittää Herakleitoksen sanomaa omilla selityksilläni; lukija saakoon aforismit käteensä yhtä valmistautumattomana kuin Sokrates aikanaan. Hänellä tietysti on enemmän »tieteellistä» tietoa maailmasta kuin Sokrateella, ja siksi monet Herakleitoksen väitteistä ja havainnoista tuntuvat hänestä naiiveilta. Tämä on kuitenkin harhakuva, sillä »paljon tietäminen ei tiedä viisautta»; ihmisen tietomäärä on kahdessa ja puolessa tuhannessa vuodessa kasvanut valtavasti, mutta hänen viisautensa tai älykkyytensä ei lainkaan. Herakleitos on ajankohtainen ajattelija ja julistaja, nimenomaan nyt kun anti-intellektualismi, dogmatismi ja kaikkinainen romantiikka taas on vaatimassa osaansa.

Suomennosta tehdessäni olen käyttänyt tukena Kathleen Freemanin kommentaaria ja käännöstä: *The Pre-Socratic Philosophers* (Oxford 1966) ja *Ancilla to The Pre-Socratic Philosophers* (Oxford 1962). G.S. Kirkin ja J.E. Ravenin vuonna 1957 ensi kerran ilmestynyttä *The Presocratic Philosophers* (Cambridge 1969) pidettäneen tällä hetkellä

arvovaltaisimpana Sokratesta varhaisempien kreikkalaisten filosofien esittelynä; se on kriittinen historia johon liittyy laaja valikoima tekstejä sekä alkukielellä että käännettyinä. Paras ja innostavin opas Herakleitoksen kuten muidenkin 'esisokraattisten' ajattelijoiden maailmaan on minulle itselleni alun alkaen ollut suomalaisen Erik Steniuksen *Tankens gryning* (Helsingfors 1953); matematiikassa ja fysiikassa koulutuksen saanut tiedemies vetää siinä hyvin stimuloivia yhteyksiä länsimaisen tieteen alkuajasta sen nykypäivään.

Kirjan nimi on suomentajan valitsema; se osoittaa missä minun nähdäkseni on Herakleitoksen ajattelun ydin. Maailman syntyminen ja maailman tuhoutuminen ovat »yksi ja sama»: pelkästään eri näkökulmia luonnolliseen prosessiin.

Kulosaaressa 17.4.1971 *Pentti Saarikoski*